

صلى الله عليه وسلم

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان:

تکافل (بیمه اسلامی) موانع و راهکارهای اجرای آن در ایران

استاد راهنما:

دکتر سید علی پور منوچهری

استاد مشاور:

دکتر علی بهرامی نژاد مقوئیه

نگارنده:

محسن محسنی بیستگانی

تابستان ۱۳۹۳

سپاسگزاری

سپاس خدای مهربان را که اندیشه ام داد.

حمد و ستایش بی قیاس خدای را سزااست که از الطاف خود در انسان دمید و او را اشرف مخلوقات خود قرار داد. حال که به لطف او توفیق تحصیل علم و کسب دانش را پیدا نمودم، از خداوند متعال می خواهم که قدم هایم را در راه خدمت به جامعه استوار گرداند تا بتوانم از آنچه در این سال ها آموخته ام در مسیر پیشرفت و آبادانی کشور عزیزم استفاده نمایم.

در پایان بر خود لازم می دانم از استادان بزرگوار جناب آقای دکتر پور منوچهری و جناب آقای دکتر بهرامی که با همفکری و همراهی بسیار در انجام این مهم، مرا یاری رساندند؛ کمال تشکر را دارم.

تقدیم بہ تو

کہ نامت بوی بہار می دہد

یا اباصالح

بسمه تعالی

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب محسن محسنی بیستگانی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد به شماره دانشجویی ۹۰۰۸۰۳۱۳۵ در رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی که در تاریخ ۹۳/۶/۱۵ از پایان نامه خود تحت عنوان: تکافل (بیمه اسلامی) موانع و راهکارهای اجرای آن در ایران

با کسب نمره ۱۷/۷۵ و درجه بسیار خوب دفاع نموده ام بدین وسیله متعهد می شوم :

۱. این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در مواردی که از دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه ، کتاب ، مقاله و ...) استفاده نموده ام ، مطابق ضوابط و رویه های موجود ، نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲. این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح ، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و مؤسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳. چنانچه بعد از فراغت از تحصیل ، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و ... از این پایان نامه داشته باشم ، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴. چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچ گونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی :

تاریخ و امضاء :

بسمه تعالی

در تاریخ ۹۳/۶/۱۵

دانشجوی کارشناسی ارشد محسن محسنی از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۷/۷۵ بحروف هفده و هفتاد و نیم و پنج تمام و با درجه بسیار خوب مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

بسمه تعالی
دانشگاه آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی
دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی
(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی: تهران مرکزی	کد: ۱۰۱	کد شناسایی پایان نامه: ۱۰۱۲۴۰۷۹۱۲۰۲۴
عنوان پایان نامه: تکافل (بیمه اسلامی) موانع و راهکارهای اجرای آن در ایران		
نام و نام خانوادگی دانشجو: محسن محسنی بیستگانی	تاریخ شروع پایان نامه: ۹۲/۲/۱۰	تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۳/۶/۱۵
شماره دانشجویی: ۹۰۰۸۰۳۱۳۵	رشته تحصیلی: فقه و مبانی حقوق اسلامی	
استاد/استادان راهنما: دکتر سید علی پورمنوجهری		
استاد/استادان مشاور: دکتر علی بهرامی نژاد مغوثیه		
<p>چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):</p> <p>با توجه گسترش خطرهای زندگی، صنعت بیمه رفته رفته همه خطرهای موجود در زندگی انسان را پوشش می دهد و بیمه مسئولیت از جمله مهمترین و گسترده ترین انواع بیمه می باشند، در تاریخچه تکامل مسئولیت مدنی، نظریه تقصیر تنها مبنای مسئولیت مدنی بود. ولی در قرون اخیر نظریه ایجاد خطر به مفهوم جدید خود آشکار گردید. از سوی دیگر برای حذف و تعدیل آثار سوء اعمال صرف نظریه ایجاد خطر و همگانی مسئولیت مدنی با تحولات اجتماعی بیمه مسئولیت مدنی گسترش یافت و رفته رفته سیستم جبران خسارت جایگزین مسئولیت مدنی بر تقصیر گردید. در حقیقت جایگزین یک مبنای مسئولیت مدنی (خطر) به جای مبنای دیگر (تقصیر) در برخی مصادیق مسئولیت مدنی صورت گرفت و تاسیس بیمه مسئولیت مدنی بعنوان وسیله ای برای توزیع جبران خسارت معرفی گردید. در فقه نیز تقصیر، سبب و ضمان از مباحث مهم به شمار رفته و بر اساس قاعده لاضرار هیچ ضرری بدون جبران نباید باقی بماند. در این پایان نامه بررسی تطبیقی جبران خسارت در بیمه مسئولیت مدنی در حقوق ایران و آمریکا یا به عبارتی تشریح و توضیح حقوق زیان دیدگان و جستجوی طریقه جبران این خسارت از طریق بیمه مورد بررسی قرار گرفته است. و به این نتیجه خواهیم رسید که بیمه مسئولیت مدنی و تطبیق آن با کشور آمریکا خلاءهای قانونی و ابهامات وارد بر عملیات بیمه که گاه موجب تضییع حقوق بیمه شده و بیمه گذار می شود، مورد شناسایی قرار گرفته و راهکارهای مناسب فقهی و حقوقی برای جبران تمام خسارت وارده بر بیمه شده، را ارائه نماید.</p> <p>کلید واژه ها: بیمه های مسئولیت، تقصیر، سبب، ضمان، خسارت، حقوق ایران و آمریکا</p>		

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه مناسب است تاریخ و امضا:
 مناسب نیست

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده.....
۲	مقدمه.....
۲	الف) بیان مسأله.....
۲	ب) سؤالات اساسی تحقیق.....
۳	ج) فرضیه‌های تحقیق.....
۳	چ) اهمیت و ضرورت انجام تحقیق.....
۴	ز) روش تحقیق.....
۴	د) ساختار تحقیق.....
۵	بخش اول: کلیات.....
۶	مبحث اول: تکافل.....
۶	گفتار اول: معنای لغوی تکافل.....
۷	گفتار دوم: معنای اصطلاحی تکافل.....
۹	فصل دوم: پیشینه تاریخی تکافل.....
۹	مبحث اول: پیشینه تاریخی تکافل.....
۱۱	گفتار دوم: پیشینه تاریخی تکافل از منظر حقوق اقتصادی.....
۱۳	مبحث دوم: ساختار لغوی - اصطلاحی بیمه.....
۱۳	گفتار اول: تعریف و اصطلاحات بیمه.....
۱۳	بیمه در لغت.....
۱۴	بیمه در اصطلاح فقه.....
۱۴	بیمه در اصطلاح حقوق.....
۱۵	اصطلاحات مرتبط با عقد بیمه.....
۱۵	۱) بیمه گذار.....
۱۵	۲) بیمه گر.....
۱۵	۳) بیمه نامه.....
۱۶	۴) حق بیمه.....

۱۶ (۵) موضوع بیمه
۱۷ ۶- نفع بیمه ای
۱۸ گفتار دوم: پیشینه تاریخی
۱۸ پیدایش و توسعه بیمه
۱۹ پیدایش بیمه در ایران
۲۱ بخش دوم: ماهیت شناسی فقهی - حقوقی تکافل و بیمه
۲۲ فصل اول: ماهیت شناسی فقهی - حقوقی تکافل
۲۲ مبحث اول: ماهیت فقهی - حقوقی قرار داد های تکافل (بیمه اسلامی)
۲۴ مبحث دوم: گستره ی کاربرد قرار داد های مبتنی بر تکافل
۲۶ حوزه عمل قرار داد های بیمه
۲۷ مبحث سوم: شاخصه های قرار داد و تکافل
۲۷ گفتار اول: داشتن نیت خالص و صادقانه
۲۷ گفتار دوم: اخلاق مدار بودن
۲۸ گفتار سوم: مبتنی بر قواعد کلی اسلام
۲۸ گفتار چهارم: مبتنی بر منطق عقلایی بودن
۳۰ مبحث چهارم: تشریفات حاکم بر قرار داد های تکافل
۳۱ گفتار اول: ایجاب
۳۳ گفتار دوم: قبول
۳۴ گفتار سوم: صدور بیمه نامه موقت
۳۵ مبحث پنجم: اشخاص دخیل در قرار داد های تکافل
۳۵ گفتار اول: شاخصه ها و شرایط طرفین عقد در قرار داد تکافل
۳۵ ۱- عامل تکافل
۳۷ ۲- فرد تحت پوشش
۳۸ ۱-۲. از حیث ویژه سنّی
۴۰ ۲-۲. از حیث ویژگی جسمی
۴۱ ۳-۲. از حیث ویژگی مالی
۴۱ ۴-۲. از حیث ویژگی حریت یا اسیر بودن
۴۱ ۳- تراضی آزادانه طرفینی

۴۴	۵- واسطه‌گری در تکافل.....
۴۵	۱-۵. واسطه تکافل.....
۴۸	مبحث ششم: بررسی برخی از عناصر موثر و مهم قرار دادی، خارجی و ضروری در قرار داد تکافل.....
۴۸	گفتار اول: عناصر قرار دادی در عقد تکافل.....
۴۸	۱- ضمانت اجرای قرار دادی و راه کارهای تحقق آن.....
۴۸	۱-۱- مساعدت متقابل.....
۵۲	۲- ایجاد امنیت مادی از طریق تضمین پرداخت خسارت.....
۵۴	فصل دوم: ماهیت شناسی فقهی - حقوقی بیمه.....
۵۴	مبحث اول: ماهیت شناسی عقد بیمه.....
۵۴	شروط و ارکان عقد بیمه.....
۵۶	مبحث دوم: ساختار و اوصاف عقد بیمه.....
۵۶	گفتار اول: بیمه عقد لازم است.....
۵۷	گفتار دوم: بیمه عقد معاوضی است.....
۵۷	گفتار سوم: بیمه عقد مغایبی است.....
۵۷	گفتار چهارم: بیمه عقد اتفافی است.....
۵۸	گفتار پنجم: بیمه عقد مستمر است.....
۵۸	گفتار ششم: بیمه عقد رضایی است.....
۵۸	مبحث دوم: اثبات مشروعیت بیمه از منظر فقه اسلامی.....
۵۹	گفتار اول: اعتبار عقود در منظر فقه اسلامی.....
۶۱	اقوال فقها در خصوص اعتبار و امضای عقود نامعین.....
۶۴	اعتبار عقد بیمه.....
۶۷	اعتبار عقود غیر معین در قانون مدنی.....
۶۸	بخش سوم: بررسی موانع کاربرد تکافل و راه کارهای اجرایی در ایران.....
۶۹	بخش سوم: بررسی موانع کاربرد تکافل و راه کارهای اجرایی در ایران.....
۶۹	فصل اول: بررسی آراء و نظرات علمای اسلام پیرامون تکافل (بیمه اسلامی).....
۶۹	دیدگاه‌های موافق و مخالف درباره ی تکافل و بیمه.....
۷۰	مبحث دوم: موانع به کارگیری تکافل.....

گفتار اول: ادله دیدگاه مخالفین (مانعین مشروعیت تکافل).....	۷۰
گفتار دوم: نقد و بررسی ادله مخالفین (مانعین).....	۷۲
نتیجه.....	۷۷
فصل دوم: راهکارهای بکارگیری قرارداد تکافل (بیمه اسلامی) در جامعه ایران.....	۷۷
مبحث اول: تفوق تکافل بر بیمه رایج.....	۷۷
گفتار اول: تفوق تکافل از جهت هدف و انگیزه.....	۷۷
گفتار دوم: تفوق تکافل از حیث خدمات و محصولات عرضه کننده.....	۷۹
مبحث دوم: راه کارهای به کارگیری و عملیاتی کردن قرارداد تکافل.....	۸۲
گفتار اول: شیوه عملیاتی کردن تکافل خانواده در جامعه.....	۸۲
گفتار دوم: شیوه عملیاتی کردن تکافل عمومی.....	۸۵
گفتار سوم: بررسی شیوه عملیاتی کردن تکافل از منظر فقه.....	۸۶
۴- ساز و کارهای استفاده از عقود شرعی، جهت عملیاتی کردن تکافل در ایران.....	۹۲
۲-۴ تکافل عمومی بر مبنای فقهی و شرعی.....	۹۳
نتایج بحث و پیشنهادات.....	۹۵
فهرست منابع.....	۹۶

چکیده

فقه‌های اسلامی، بر این نظرند که بیمه باید بر طبق موازین و اصول شرعی باشد و بر این امر تاکید دارند که بیمه باید بر مبنای همکاری متقابل و اتحاد و برادری در مقابل حوادث باشد؛ لذا تکافل را که نوعی بیمه اسلامی است، می‌پذیرند؛ در این خصوص آنچه ممکن است در بادی امر ذهن هر پژوهشگری را به خود متوجه سازد اینست که، آیا بین تکافل و بیمه رایج تفاوتی وجود دارد؟ مبانی فقهی تکافل در منظر فقها چیست که آنرا به عنوان بیمه اسلامی پذیرفته‌اند؟ به طور کلی، موانع اجرایی و راهکارهای آن برای حل مشکلات بیمه متعارف در کشور ایران چیست؟ واکاوی در متون فقهی بیانگر آنست که، اولاً: این مساله از مسائل مباحث بلا اقتضاء، بوده و براساس اصل برائت و لزوم و صحت عقود قابل توجیه است. ثانیاً: تفاوت های زیادی، همچون: ساختار شرکتها و مواد مندرجه در آنها و..؛ وجود دارد که آندو را از هم متمایز می‌کند. ثالثاً: گفتنی است که، در این خصوص، موانعی همچون: محدودیت در نوع شرکت ها مطرح است. در این نوشتار، علاوه بر این که این موارد، مورد بررسی قرار گرفته، به راهکارهای حل مشکلات نظری و عملی بیمه نیز، اشاره شده است.

کلید واژه: بیمه، تکافل، ضمانت، تعاون

مقدمه

الف) بیان مسأله

یکی از قراردادهای شایع روزگار ما، که نمونه بارز و فرد شاخص قراردادهای جدید است، عقد بیمه است که در همه زمینه‌های زندگی اجتماعی بشر، تاثیرات عمیق نهاده است، بطوریکه هیچ رشته‌ای از رشته‌های فعالیت انسانی از نفوذ و سلطه آن دور نمانده است؛ امروز بنیان تجارت بر بیمه استوار است و حتی تاجری که می‌خواهد از بانک اعتبار بگیرد، باید نخست موسسه خود را بیمه کند و بیمه نامه را به عنوان یکی از اسناد و مدارک به بانک ارائه دهد؛ باید توجه داشت که در این خصوص نه تنها شخصیت‌های اقتصادی، بلکه افراد عادی نیز در زندگی روزمره به بیمه نیاز دارند، چه‌آنکه تمامی انسانها همواره در معرض مواجهه با بلاهایی هستند که باعث مصائب و رنج‌هایی از قبیل: مرگ، نقص عضو، تصادف و .. می‌شود. این پژوهش درصدد تبیین عقد بیمه و مبانی تشکیل آن و تکافل (بیمه اسلامی) و فایده اجرای آن می‌باشد و از آنجا که حقوق کشور ما به طور عمده مبتنی بر اصول و مبانی و موازین فقه اسلامی استوار بوده؛ لذا در این تحقیق به بررسی مبانی فکری و فقهی تکافل و بیمه و ادله اثباتی آن پرداخته خواهد شد؛ هدف کلی از این تحقیق بررسی تفصیلی تکافل و بیان مشکلات قراردادهای بیمه‌ای و مقایسه آن با بیمه اسلامی (تکافل) خواهد بود.

ب) سؤالات اساسی تحقیق

۱- تفاوت شرکت های تکافلی و شرکت های تعاونی و شرکت های بیمه چیست؟

۲- آیا تکافل از نظر شیعه (فقه) مورد تائید است؟

۳- موانع اجرای تکافل در کشور ایران چیست؟

۴- راهکارهای بیمه تکافل برای حل مشکلات نظری و عملی بیمه متعارف چه می باشد؟

ج) فرضیه‌های تحقیق

- ۱- تفاوت های زیادی، همچون ساختار شرکت ها و موارد مندرجه و شخصیت حقوقی در آنها و اهلیت این شخصیت حقوقی وجود دارد که به طور مفصل در رساله بیان میگردد.
- ۲- به نظر می رسد، این مسئله از مسائل مباحث بلا اقتضاء بوده و براساس اصل برائت و لزوم و صحت عقود که مجری است.
- ۳- موانع حقوقی همچون محدودیت در نوع شرکت ها از جمله موانع اجرای بیمه تکافل در ایران می باشد. ۴- بعضی از راهکارها، از ماهیت و ذات عقد تکافل ناشی می شود که بعضی از مشکلات و ابهامات موجود در فقه عامه برای شیعیان، قابل حل بوده و باعث ترغیب این گروه به چنین محصول بیمه‌ای می گردد و بعضی از راهکارها در حل اثرات و ابهامات و خلاء های قانونی بیمه ای منتج می- گردد.

چ) اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

با توجه به مشکلات و کمبودهایی که در قراردادهای بیمه وجود دارد و در اکثر رشته های بیمه و شرکت های بیمه در کشور ایران محسوس است. از طرفی، اهمیت اشکالات گرفته شده به عقد بیمه در فقه اسلامی و ماهیت تجارتي و منشاء سود بودن عقود بیمه به صورت یک عمل تجاری که در تکافل، این منشاء سود، نهایتاً به عمل خیر و پسندیده در اسلام تبدیل می شود و اعمالی مانند وقف و ... را شامل می شود. بنابراین ضروری است که در صورت امکان، محاسن و معایب عقد تکافل، که به جای بیمه کنونی در کشورهای اسلامی مطرح است، تنقیح و تبیین شود تا بتوان آن را به عنوان جایگزینی برای بیمه کنونی در کشورهای ایران مطرح کرد.

ز) روش تحقیق

با توجه به این مطلب که موضوع تحقیق در حوزه علوم انسانی قرار دارد، روش تحقیق، توصیفی - تحلیلی است که تجزیه و تحلیل داده‌ها در آن از طریق، نقد و بررسی ادله ارائه شده توسط فقها صورت گرفته است. لازم به ذکر است در این راستا، اقدام به تهیه فیش از نرم افزارهای موجود در این زمینه و با مراجعه به کتابخانه‌های تهران، اطلاعات لازم جمع‌آوری شده است.

د) ساختار تحقیق

این پایان نامه در سه بخش، تنظیم شده است که در بخش اول با عنوان کلیات، مواردی همچون: ساختار لغوی - اصطلاحی تکافل و بیمه، پیشینه تاریخی تکافل و بیمه، بیان گردیده است. در بخش - های بعدی، ماهیت شناسی فقهی - حقوقی تکافل و بیمه؛ و بررسی موانع کاربرد تکافل و راهکارهای استفاده از حداکثر ظرفیت آن در ایران، پرداخته شده است که به ترتیب، در بخش دوم به ماهیت فقهی حقوقی تکافل و چهارچوب مفهومی آن و گستره کاربرد قرارداد تکافل و به طور کلی، شاخصه‌های تکافل و تشریفات حاکم بر قراردادهای تکافل، اشاره شده است. بخش سوم به آرا و نظرات علمای اسلام پیرامون تکافل و نقد ادله مخالفین و مانعین اشاره شده است. و در پایان راهکارها و پیشنهادات بیان شده است.

بخش اول: کلیات

فصل اول: کلیات

در این فصل، درصدد آن هستیم تا به بررسی مفهومی تکافل و بیمه پرداخته و از این راستا، این نهاد فقهی - حقوقی را از منظرهای متعدد مورد مفهوم شناسی قرار دهیم؛ بنابراین برای نیل به این مقصود در مبحث اول، به ساختار لغوی و اصطلاحی و پیشینه تاریخی تکافل پرداخته و در مبحث دوم، ساختار لغوی - اصطلاحی بیمه و پیشینه تاریخی آن خواهیم پرداخت.

مبحث اول: تکافل

برای رسیدن به درکی صحیح از تکافل، نیازمند بررسی دقیق معنای لغوی و اصطلاحی آن هستیم تا بدانیم که آیا بین معنای اصطلاحی و معنای لغوییش فاصله افتاده یا اینکه میان آن دو هم پوشانی وجود دارد. از طرفی، درک صحیح از مفهوم تکافل و ابعاد مفهومی آن و گستره موضوعی اش می تواند ما را در نیل به کاربرد آن در عرصه ی نیازمندیهای اجتماعی، یاری کند، چه آنکه شناخت حقیقت و هویت یک تاسیس می تواند جلوه هایی از ظرفیت به کار گیری آن را در عرصه های اجتماعی نمایان کند.

گفتار اول: معنای لغوی تکافل

تکافل از حیث لغوی، مصدر باب تفاعل است و از ریشه کفل است که به معنای تضمّن الشی لشیء می باشد. بدین معنا که چیزی در ضمن چیز دیگر قرار گیرد.^۱ و کافل کسی است که تکیه گاه دیگری قرار گرفته و انفاق می کند.^۲ همچنین کفیل در لغت به معنای ضامن آمده است و کفاله به معنای

^۱ . احمد بن فارس، ابو الحسین، معجم مقائیس الغه، ج ۵، ص ۱۸۷

^۲ . محمود عبد الرحمان، معجم المصطلحات و الفاظ الفقهیه، ج ۱، ص ۴۸۵؛ ابن اثیر، جزری، النهایه فی غریب

الحدیث و الاثر، ج ۴، ص ۱۹۲

تضامن به کار رفته است.^۱ در نتیجه تکافل به معنای آن است که هر یک از طرفین قرارداد ملتزم شود که در حالتی که طی قرارداد معین شده، دیگری را یاری نماید.^۲ بنابراین واژه تکافل که ریشه در کفالت دارد به معنای ضمانت مشترک می‌باشد که هدف آن، مشارکت و یاری دو جانبه میان اعضای گروه مشخصی است.

گفتار دوم: معنای اصطلاحی تکافل

بیشتر گذشت که واژه تکافل، از مصدر باب تفاعل از ریشه کفل به معنای ضمانت است. واژه تکافل نیز به معنای ضمانت طرفینی است، از حیث اصطلاحی نیز تکافل و قراردادهای راجع به آن از معنای لغوی خویش فاصله نگرفته و به معنای مسئولیت و ضمانت مشترک است که از منظر علم اقتصاد، به معنای تضمین متقابل گروهی از مردم ساکن در یک جامعه در برابر خطرات یا فجایع مختلفی که زندگی، اموال و.. آنها را تهدید می‌کند، می‌باشد. بنابراین، می‌توان بهترین تعریف تکافل را بیمه مشارکتی نامید.^۳ در عمل تکافل مبتنی بر روشی است که در آن، طرفین (اعضاء گروه) به صورت مشارکتی، یکدیگر را در برابر ضرر و زیانهای احتمالی وارد بر هریک از آنها، ضمانت می‌کنند. اعضای این گروه (طرفهای قرار داد تکافل) در صورت بروز مشکل یا حادثه‌ای برای فردی از اعضای این گروه، بر ضمانت و وثیقه مشترک اتفاق نظر دارند و مجموع منابع جمع شده را برای جبران خسارت متعذر به کار می‌گیرند و تمامی تلاششان حمایت از فرد نیازمند است.^۴

شرکت و تاسیس (فقهی، حقوقی، اقتصادی) تکافل با همان اهدافی که شرکت‌های بیمه دنبال می‌کنند، راه اندازی شده است که عبارتست از پوشش خسارات و خطرات احتمالی در آینده؛ لیکن تفاوتی میان ایندو نهاد موجود است که از جمله آنها می‌توان به این اشاره کرد که تکافل شونده‌گان، در سود

۱. مصطفی، حسین، التحقیق فی کلمات القرآن، ج ۱، ص ۲۳۳

۲. همو، معجم المصطلحات و الفاظ الفقهیه، ج ۱، ص ۴۸۵

۳. معصوم بالله، مهد، تکافل کاربردی و بیمه مدرن (قوانین و اصول کاربردی)، ص ۶۱

۴. اصغر آقا مهدوی و دیگران، بررسی الگوهای بیمه اسلامی (تکافل) مبتنی بر مضاربه

حاصل از فعالیتهای و سرمایه گذاریهای شرکت نیز سهم اند که تفصیل آن در بخشهای دیگر خواهد آمد.

به صورت عادی، قراردادهای تکافل، از چهار طرف تشکیل شده‌اند که عبارتند از: شریک، بیمه گذار و بهره ور و عامل، افرادی که در پرداخت پول به صندوق مشترک، مشارکت می‌کنند، شریک نامیده می‌شوند؛ شرکایی که در مواجهه به خطرات از محل صندوق مورد حمایت مالی قرار می‌گیرند را بیمه-گذار می‌گویند، افرادی که حقیقتاً از صندوق سود می‌برند را بهره وران صندوق می‌نامند؛ مدیریت صندوق بر عهده مجموعه (یا شرکتی) است که دارای مجوز قانونی می‌باشند و به صورت یک جانبه، مسوول مدیریت شریعه محور مبالغ پرداختی و تامین امنیت مالی افرادی است که حقیقتاً نیازمند کمک هستند؛ به این عامل تکامل می‌گویند. علاوه بر این باید توجه داشت که مبالغ پرداختی توسط شرکاء در دو صندوق جداگانه قرار داده می‌شود که یکی را صندوق سرمایه‌گذاری گویند که بر اساس اصول مضاربه یعنی شرکت در سود و زیان عمل میکند و دیگری را صندوق خیریه گویند که بر اساس اصول تبرع فعالیت می‌کنند.^۱

گفتنی است که، عمل شرکت های تکافل به دو دسته تقسیم می‌شود: تکافل عمومی و تکافل خانواده. تکافل خانواده، یعنی ایجاد مصونیت و امنیت برای فرد، یا مجموعه ای از افراد و یا خانواده های آنها، که این نوع پوشش در ارتباط با زندگی شان می‌باشد. این نوع از تکافل، یک سازوکار مالی مبتنی بر اصول تعاون است که هدف آن، ایجاد مسئولیت به منظور حمایت از بیوه ها، یتیمان و دیگر وابستگان شخص تکافل شوندگان است؛ به خدمت بیمه اسلامی غیر از این، تکافل عمومی گفته می‌شود. اصطلاح «صنعت تکافل»، شامل تمامی متصدیان کسب و کار ارائه خدمات و محصولات تکافل می‌باشد. این صنعت، شرکت های بیمه مستقیم (که برای ارائه طیف گسترده ای از محصولات تکافل پذیره نویسی می‌کنند) شرکت های بیمه رایج (که تعداد محدودی از محصولات تکافل را ارائه می‌کنند) و شرکت های بیمه اتکایی و تکافل اتکایی را در بر می‌گیرد. بانک ها نیز با پرداختن به کسب

^۱ همان.

و کار تکافل و توزیع محصولات تکافل در حال تبدیل شدن به بازیگران فعال در عرصه این صنعت هستند.^۱

فصل دوم: پیشینه تاریخی تکافل

در فصل پیش‌رو، سعی در ارائه دقیقی از تاریخچه و سیر تحول و تکامل تاسیس تکافل و بیمه از منظر فقهی حقوقی داریم تا از این راستا، چگونگی پیدایش اولیه این تاسیسات و گستره کارکرد اولیه آنها را بررسی کرده و در نتیجه، نحوه تغییر و تکامل آنها از حیث ساختاری و کارکردی در طول تاریخ تا به امروز تبیین گردد. برای نیل به این مقصود، در مبحث اول به بررسی پیشینه تکافل پرداختیم و در مبحث دوم، پیشینه بیمه را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌ایم.

مبحث اول: پیشینه تاریخی تکافل

مواجهه با انواع خطرهای پیش‌بینی نشده، پدیده‌ای در هر جامعه است، از اینرو همواره زندگی، اموال، کسب و کار و .. همواره در معرض خطر و سایر فجایع است و این چیزی جز شاخصه زندگی طبیعی نیست؛ چنین خطراتی و فجایعی غالباً چنان بر زندگی برخی افراد تاثیر گذار است که موجب آسیب شدید آنها و در نتیجه درماندگی ایشان می‌شود؛ در نتیجه بشر همواره در پی راه‌هایی بوده است تا با ایجاد مشارکت و مسئولیت‌طرفینی در جامعه، افراد را در برابر خطرات پیش‌بینی نشده، حمایت کند.

ابتدای تکوین بیمه را می‌توان به ۴۰۰۰ سال پیش از میلاد مسیح در شهر بابل جست که با اجرای قراردادی تحت عنوان رهن تعهد^۲، به نوعی اندیشه و ایده بیمه در برابر خطرات را در جامعه پیاده می‌کند.

^۱ . اصغر آقا مهدوی و دیگران بررسی الگوهای بیمه اسلامی (تکافل) مبتنی بر مضاربه.

^۲ . در این شیوه پول یا کالاها از قبل به صورت قرض در اختیار تاجر قرار می‌گرفت تا با آن تجارت کند. این پیش پرداخت به دو صورت زیر بود: پرداخت مبلغی به عنوان قرض کامل با بهره؛ در چنین مواردی قرض دهندگان از حق